
Butlletí Excursionista de Catalunya

Colom y altres corsaris, atacant les costes catalanes (1473-1474) *

DUES PARAULES SOBRE LA TESI DE COLOM CATALA

No'ns és possible dexar de començar aquestes planes ab un nom: el d'en Lluís Ulloa. Sense los raonaments y estudis de l'escriptor peruà desús nomenat, fills d'una treballosa rebusca, sobre els orogens de Colom descubridor d'Amèrica, (a la qual ha dedicat darrerament molt temps), no'ns trobaríem avuy en condicions de seguir-li les petjades, dintre la nostra terra, al famós navegant. Puix ens sembla una quimera que, de la copiosa documentació catalana anterior al 1474, no poguessin sorgir aclaracions sobre'ls primers anys de la vida d'en Christòfol Colom.

Diguém-li de moment, Christofol, a en Colom, gran almirall dels Reys Catòlics, per tal que tothom ens entengui, puix prescindirem per ara, de l'opinió del senyor Ulloa, que per seguir-la, segons nos l'ha manifestada, li tindríem d'anomenar *Joan Colom*, puix *Joan* creu que fou el seu veritable nom. Mentre d'ell es tracti, al temps en què's trobava en la seva pàtria nadiva, y una mica més, si es vol, o siga fins al 1475, en què retornà de la Islàndia a Portugal.

* Accedint a la voluntat de l'autor, transcrivim íntegrament aquest treball, respectant també la seva ortografia.

Excusem, en aquests moments, d'explicar per quines rahons creu el senyor Ulloa que Colom sigué originari de Catalunya. Ja circula per aquests mons de Déu, la primera obra literària de l'indicat senyor Lluís Ulloa, titulada: *Cristofor Colom fou català: La veritable gènesi del descobriment* y dins de poch sortirà la segona publicació seva, en llengua castellana, que també s'està estampant a Barcelona. A la primera o la segona, atrassem els nostres llegidors que vulguin tenir coneixement detallat de les causes que l'han mogut a tant inesperades declaracions.

Entre les poques referències de la seva vida que'ns ha deixat arribar fins a nosaltres, Christofol Colom (sempre a Catalunya s'ha dit Sant Christofol y no d'altra manera) lo senyor Lluís Ulloa s'aprofita bé d'alguna que tal vegada, ha passat massa per alt als seus comentaristes, segurament per conèixer poch a fons l'història de la Corona d'Aragó, en general tant menyspreuada a Espanya. No en va se l'havia calificat de *Coronilla*: vaja una *Coronilla*, que en el segle xiv les seves barres roges onejaren fins a Cerdenya, Sicília, Atenes y Neopàtria y en lo segle xv per tot lo reyalme de Nàpols, d'ahont passaren a Albània.

Detall de la seva vida poch aprofitat, és lo que fa referència a haver estat Colom al servey del sobirà de Provença, Reyner d'Anjú, precisament en el temps en què Barcelona, que l'havia reconegut com a sobirà, retornava a l'obediència de Joan II.

Dexem-lo, per ara, aquest fet, puixensem tractar-ne més tart.

Són molts y prou diferents, els extrems que procura lligar lo senyor Ulloa, per venir a concloure que Colom era català. No deixa passar per alt que posà una vegada, en 1493, el seu nom, *Colom*, axis ab una *m* final, les famoses lletres escrites a Santangel y a Sanchez; adonant-se de què l'edició prínceps de la primera lletra s'estampà en llengua catalana; observant prou catalanismes en altres escrits del descobridor; notant les tendències lulianes que caracterisaven alguns actes de la seva vida; arriba a esbrinar que figurava en els quaters heràldichs del escut de Colom un blasó essencialment català, veient encara altres demostracions que convergien dins la sua tesis, no dubtà un sol moment en proclamar-lo català.

Molts dels qu'escoltarem los rasonaments del senyor Ulloa, convençuts de què tan mateix estava acertat, tenim d'atançar-nos a ell, fer-li costat, ajudar-lo en el possible, portats per l'amor a la història general d'Amèrica y per l'afecte a les coses de la nostra terra.

No és aquesta la primera vegada que s'indica la possibilitat d'un origen català de Christofol Colom. El senyor Ulloa ja explica el fet dels nombrosos catalanismes observats en 1891, en un facsimil de l'edició castellana de la lletra a Santangel, publicat a Londres per la llibreria Quaritch. Estudia aquesta carta del 1493, una persona molt intel·ligent que's signà ab les lletres M. K. Feu observar fins a 46 catalanismes, en aquesta edició castellana *in folio*. Comparada ab l'edició *in 4.º* se trobà ab què també contenia catalanismes, però en menor quantitat, no més s'en comptaven vint-y-dos. Y diu el senyor Ulloa, «Sorgí, pot ésser, en lo pensament de l'incògnit, però erudit, comentador, el dubte de què Colom fou català? N'estich segur. M. K. arribà a les voreres del pou, en el fons del qual, s'amaga la veritat. És tan gran, però, la força de la tradició, tan tirànich lo poder de les opinions vulgarisades, que'l savi comentador reculà com espantat davant del seu propi dubte. Y axó explica, que, després de constatar un tan gran nombre de catalanismes, no arribés a treure'n cap conclusió, com devia haver-ho fet.»

Encara hi hagué un escritor barceloní, en Pere Serra y Postius (1671-1748) que s'avançà a la present època. No s'aturà a contradir l'opinió tan general de què fos del Genovesat (no de Gènova precisament) prò deya ésser *Colom* amb *m* el seu veritable nom, transformat en *Colon* per los castellans y qu'era d'origen català.

Tenint en compte qu'en Serra y Postius no era escriptor d'erudició sòlida, sinó un recopilador d'altres opinions, és molt justificada la seva por d'anar contra la corrent literària, y al afirmar lo seu origen català, és en ell ja, tot lo que s'en podia esperar.

Però sinó d'una manera tant categòrica, en forma més dubitativa, nos havia dit pels volts del 1925, nostre bon amich en Beltran y Rózpide, que a Colom havia de cercar-se-li un origen en terres llevantines d'Espanya, puix les seves primeres signatures eren *Colom* ab *m* final, cosa qu'assenyalava una marcada procedència valenciana o catalana.

El senyor Ulloa, impossibilitat de regirar arxius catalans, per no poder-se dedicar a aquesta tasca, vol que les seves afirmacions siguin controlades per l'intellectualitat catalana. Axis, donchs, la invita a portar a terme el complement de la seva gran labor de restauració històrica de la pàtria de Colom. Lo mou a adreçar aytal invitació, no ja per deixar establert lo seu lloch de naixença, que això no estima ésser el més important del camí a seguir, sinó per arribar a aclarir la influència y les relacions de Colom ab lo lu-

lisme, ab la ciència geogràfica, ab la nostra cartografia y ab les demés activitats catalanes del segle xv, així polítiques, com socials y científiques.

Aquesta labor, com diu molt bé el senyor Ulloa, nos toca de molt a prop y los catalans havem de procurar portar-la a terme. Avuy nos pertoca posar-hi una pedreta en aquest gros edifici que s'ha d'aixecar encara, sobre els orogens o primers temps de Colom.

Arrenquem del supòsit de què el senyor Ulloa no s'equivoca y que Colom d'origen català, s'haurà de trobar en la nostra terra abans de la famosa pau de Barcelona ab en Joan II, en octubre del 1472.

Abants d'aquesta data surt en les guerres catalanes del 1462 al 1472, una família Colom, de bona nissaga ciutadana, figurant en les files contràries del Rey d'Aragó y Navarra.

Diputat català y partidari del rey Pere condestable de Portugal fou el canonge Francesch Colom. Hi figurava també en el mateix partit en Guillem Colom.

Durant la temporada que a Barcelona hi regnà en Reyner d'Anjú (146 -1472) diu el senyor Ulloa que s'hi troba «un Joan Colom, cavaller, personatge actiu, agent revolucionari en diverses ciutats del Principat. Quan morí en Joan de Calàbria, Joan Colom (o de Colom) tingué el trist honor d'ésser un dels qui portaren el fèretre». «Lo positiu és, que hi ha un Joan Colom en contacte ab la casa d'Anjú, ab lo brau soldat Joan de Calàbria, en 1470, és a dir, en la mateixa època en què Christofol va estar-hi igualment».

El senyor Ulloa veu a Colom enemich de Joan II, expatriant-se al acabar la guerra en 1472 y passar al servey de Reyner d'Anjú.

L'historiador d'aquest sobirà, en Lecoy de la Marche, fa constatar com al seu costat hi figuraven corsaris catalans, quals fets no detalla, com tampoch anomena qui eren dits corsaris.

Possehim una interessant correspondència dels anys 1473 y 1474, expedita pels Còsols de la Mar de Barcelona, qual finalitat era preservar-se dels perjudicis dels corsaris y pirates, qu'en dits anys se presentaren per les costes catalano-mallorquines a damnificar-les. En una de les lletres d'aquesta valuosa colecció hi figura lo corsari Colom.

Com aquestes lletres són inèdites, creyem d'interès extractar-les aquí, puix ens permeterà conèixer el nombre d'aquests enemichs del nostre comerç, com també els noms d'alguns d'ells, llur procedència, etc. Hi figuraven provensals o marsellesos, y molts que venien de Gènova y d'altres llocs.

LO CONSOLAT DE MAR Y LOS PERILLS DE LA NAVEGACIÓ (1473-1474)

Existia a Barcelona una ferma y acreditada institució protectora de la mercaderia y del comerç: lo Consolat de Mar, quin edifici social era la casa Llotja de mercaders. Aquesta institució cuidava de les Dressanes ahont es fabricaven y encara se guardaven les naus. Tant joyós n'estava, el Consolat de Mar, d'aquest magestuós dressanal, que lo segell corporatiu usat durant lo segle xiv, duya per emblema o senyal, les altes voltes de l'edifici marítim, degut al rey Pere lo Cerimoniós.

Tant el comerç que's practicava per la via marítima, quan encara la tranquilitat dels poblats de la costa se trovaven constantment perturbats per la pirateria, gran plaga social de passats segles. No sols tenien de temer, uns y altres, los assalts de les naus armades per los sarrahins africans, considerats com nostres constants enemichs (encara qu'axó no era rigurosament exacte) sino que també de tota classe d'adversaris cristians, quan les ambicions o les rancunies, los posaven enfront uns d'altres. May mancava gent perversa, qu'ab rahó o sense rahó, ilegal o subrepticament, se llençava a damnificar y a robar a les naus inadvertides o indefenses. Singularment en temps de guerra, que tenien forma legal d'apoderar-se de les mercaderies conduhides per les naus, surgien los corsaris ben organissats y ab patents oficials dels monarques. Pró al sobrevenir la pau no tots se determinaven a retirar-se y alguns hi prosseguien atacant al comerç ab caracter de pirates. Puix no cal confondre lo qu'eren aquests y lo que eren los corsaris.

Per evitar los perjuicis de la pirateria, s'utilisaven procediments de diferent caracter, puix se crearen defenses armades y institucions socials o de beneficencia. Alguns gremis establiren en llurs estatuts, lo qu'ara se'n diria un segur contra la captivitat, ço es, la constitució de cert capital destinat a redimir als agremiats que tinguessin la dissort de venre's capturats per pirates. Los ciutadans y lo comerç, armaren naus per protecció de les mars. Al llarch de les costes se construhiren torres de vigia y defensió, de les quals ne resten interessants exemplars a Castelldefels y al començar la serra de Garraf.

Lo servey que's procurá organissar a la perfecció fou lo de donar conexement de l'aparició de pirates y corsaris, avisantse ab la major urgencia y detalls possibles, l'importancia, calitat y nombre de les naus enemigues que's presentaven a dampnificar, lo lloch

ahont se vegeren, direcció que prenien, qui les manava, danys realisats, en una paraula, de tot quan contribuís a poderne formar judici de la magnitud del perill y aixís aparellarse a la defensió immediata. D'aquí l'organització d'una serie de correus especials, per avisar les poblacions marítimes, no abandonant may la telegrafia optica mitjançant farons o fumeres. Aquesta telegrafia, en Abril de 1478, se reorganitzá en la nova guerra ab lo Duch d'Anjú. Atacada a cada moment la costa, per les naus provençals o marseleses, no podentles rebutjar dels primers moments, los Concellers de Barcelona, aparellaren una defensió extraordinaria, en los llochs del litoral marítim, mitjançant «farons, fums e correus, e star prests ab lauts e armes».

En lo segle xiv estava organitzat d'una manera constant y uniforme lo correu especial per avís de pirates. Era práctica usual que'l pagués la població avisada. Ningú contradigué aquesta práctica establerta per la ciutat de Barcelona, sino en 1354 los de Palma de Mallorca, rebutjant satisfer al correu marítim. Hi intervingué lo Rey en ajuda de tant sana costum, ordenant d'una manera definitiva, qu'en tot cas, la remuneració al correu, fos subvinguda per lo lloch avisat.

A partir del 1401, se troba ab molta regularitat, que, cuidaven de la tramesa dels correus per avís de pirates, los Consols de la Mar, considerada com una de les obligacions de l'institució mercantil. Lo Consulat de Mar se posá en relació ab tots los Consols de catalans establerts en los principals ports. Y quan aquests no avisaven o se tractava d'una Ciutat ahont no hi havia Conso., los mercaders catalans en ella residents, advertien a Barcelona del armament o exida de naus en cors.

Los Consols de la Mar estalviaven les despeses que podien en l'expedició d'aquests avisaments; si la necessitat de donar-ne compte coincidía ab la sortida d'algun correu per la localitat qu'havía d'esser advertida, se li confiava de més a més lo nou encarrech. Llavors sols se li donava un sobresou o *aventatja* com se li deya, y indicantse en la mateixa carta la quantitat oferta. Al retornar, los correus, entregaven una comunicació d'aquelles persones o entitats qui havien sigut avisades, ahont constava la suma per ells entregada.

Podriem presentar molts exemples d'aquesta classe: n'escullirem un del 14 d'Abril de 1461, ahont lo Consulat de Mar de Barcelona avisava al Consulat de Mar de Mallorca y als *Consols de la mar e ayga dolç* de Tortosa. Als primers, los hi trameteren un vaixell especial per l'avís, y en la comunicació constava: «pagarèu per

nolit del dit llahut al dit patró, lo qual va ab aquell armat ab XV homens, Sinquante florins dor d'Aragó». En lo segon cas, deyen als tortosins: «Lo present correu ha esser aquí demá a sis hores aprés mig jorn, e ha haver deu florins corrents, los quals faréu pagar aquí als dits patrons e mercaders».

L'organització d'aquests correus dels mercaders, no excluhia del tot als Concellers de Barcelona, ni a altres autoritats municipals, d'avisarse mutuament, si axís creyen qu'ho havien menester. Lo municipi de Tarragona en 8 de Maig de 1455 avisá directament al de Barcelona, d'haverhi a Salou, los pirates provençals Grinaldo y Ardinet; y altre tant feren, los procuradors de Tortosa, en 12 de Juny de 1461, ab l'avís de les naus del corsari Scarinxo.

A les Balears hi tenien organitzat un bon servey interinsular. Un exemple n'es, la comunicació del 28 de Novembre de 1493, del Batlle d'Alcudia al de Pollensa, notificant haver vist «faró a Menorcha, qui es senyal en aquella ylla, segons dihuen los homens qui son vinguts de Menorcha, que en la ylla ha fustes de moros»; y lo Batlle de Lluchmañor comunicava al d'Alcudia, per aquesta mateixa època «un home de la Sorda vé (vegé) aquesta nit, sis foguerons a la Pere del Senyal» ço es, a la *roca del avís*.

Los Consols de la Mar de Barcelona portaven uns llibres registres ahont copiaven totes les lletres d'avisaments de pirates y altres per ells expedides, alternant ab actes dels concells generals y de XX, que celebraven en lo *verger de la Lotge, a la part de sol ponent, o dins la casa del rextat del verger de la Lotge* y ab lletres que rebien del Monarca etc. Possehim un d'aquests interessants llibres, en foli major, contenint 196 folis numerats, començat en Abril del 1473 y acabat en Abril de 1477. Segons se compté en la sua interessant portada, que publiquem en facsimil, era lo quart d'aquests registres del Consolat de Mar, y lo portava en dit any lo notari Joan Fogassot.

Acabada la guerra de Barcelona ab Joan II, mitjançant les capitulacions signades en 16 d'Octubre de 1472 (trovantse present en tant important acte, En Joan de Cardona, comte de Cardona y de Prades, hu dels militars mes adictes a aquell Monarca) s'iniciá lo registre del Consolat que s'indica, quan encara durava la guerra entre Aragó y França, per la possessió del Rosselló y Cerdanya, injustament retingut per lo rey Lluís XI. Era natural se troessin, en 1473, nombroses comunicacions dels Consols de la Mar, avisant de la presencia de pirates y corsaris, estimant de prou interés seguirles totes per ordre cronològich.

Avis de galiota de provensals (27 de Maig de 1473). Notificaren los Procuradors de Tortosa als Consols de Tarragona y aquests a Barcelona, com: «dilluns prop passat (24 de Maig) hora de la oració, una galiota de prohensals hauía combatut sant Jordi, e que a la boca del Riu (Ebre) hauía prèns un lehut de Valencia, e voltaiaua per lo cap, crehent faria la volta de aquestes mars»... «de la present noua donèu decontinent auís a les galeres de la Magestat del S. Rey e a qualseuol de aquelles. Tenim nosaltres crehença, que, si vna de les nostres galeres, tiraue promptament la volta de les ylles, facilmente, la predita galiota, li poria venir entre mans».

Lo castell indicat per los tortosins, era lo de Sant Jordi d'Alfama, situat en una petita altura d'aquella costa, prop de l'Atmetlla de Mar. Lo Prior tenia sots la sua custodia, en 1403 lo litoral marítim, «de ponent fins a la cala de la Amenla, et de leuant fins a Calafat». Atrevida o potent seria la nau, quan arrivava, a combatre un castell ben guardat, com lo de Sant Jordi.

Per la nau den F. Francesch de Pedralbes qui sen aná d'Aygues mortes ab diverses robes de cathalans (5 de Juny de 1473). Escandalós fet de pirateria comès a mansalva per lo tortosí Pedralbes. Havent passat a Genova, se fèu ciutadá d'aquesta Senyoria «hon se es casat ab vna dona del linatge de Spindola; lo qual Pedralbes, senyor de vna grossa nau, ha fet patró de aquella Tehodoro Spindola (1) parent molt acostat de la dita muller sua» Aparentant Pedralbes, un viatge vers Barcelona, Valencia y Mallorca, avisá a molts mercaders, «e axí la dita nau ha carregat a Boch e Macella, robes dels dits cathalans, los quals, apres del repòs d'aquesta Ciutat (Barcelona) desijauen repatriar e tornar en aquella».

Pretextant seguidament, que'l mal temps, no'l dexava partir, lográ fer desembarcar als comerciants qu'acompanyaven a les mercaderies carregades. Axis, quan no'n tingué cap dintre la nau, ell y los tripulants, qu'en sa major part eren genoveses, sortiren mar endins, emportantse'n tot lo qu'hi fou embarcat quin valor se conceptuava era de mes de quinze mil ducats. Los Consols de la

(1) Un dels Spindola de Genova, lo 22 de Juliol de 1472, havia socorregut de forment a Barcelona. Refereix, lo dietari del Consell, en aquella data, l'entrada de «dues naus grosses de genovesos, la una appellada Nau salvatge de port de Ilm D botes, e una appellada Spindola de port de MCC botes; tres baleners, vna galeassa grosse de port de M botes, tres galeres sotils e una galiota de XXII, totes dites fustes ben armades. E com foren en la dita plage feren leuar de la present plage la armade que lo Rey Johan tenia sobre la present Ciutat, çoes, IIII naus e IIII galeres, e meteren en la present Ciutat XXXVn cistès de forment, a vench lo dit socors en punt que ja no teniem que menjar per I més».

Mar ho comunicaren al Senyor En Joan Matheu notari y sindich de Barcelona tramès al Monarca, instantli fes entaular una reclamació oficial a Genova «E si era vist expedient en los mercaders genovesos qui son en sos regnes, e terres, per lo be daquest fet, fersi alguna forma de prouissió, sia remès tot al que les prefates Maïestat e excellencia disponran»... «e perque assó sia mes fauorit, los magniffichs senyors de Consellers ne scriuen letres de crehença a la predita Magestat, e al dit sereníssimo Senyor princep e a vos, encarregantvos daquest fet».

Avis de vna galiota del Alguer, qui comensaua de anar a roba de tot hom. (15 de Juny de 1473). Los Consols de la Mar de Barcelona, comunicaren a Tarragona, «com, lo die present som stats auisats, que vna galiota de onze banchs, la qual olim fou den P. Doy, ara patroneiada per en Pardo de la vila del Alguer del Regne de Sardenya, e la qual nouament açi ses armada secretament de moltes gents de diuerses nacions, crehents nosaltres sien persones de mal a fer, partint de aquesta plage, ha trobat vn lahut den Jaume Puig exint de Citges, del qual ha leuat vn home e tot lo forniment del lehut e circa Tres somades de ví e certs diners, que lo dit patró portaue e diuerses altres coses. Hauem opinió nosaltres, segons ha principiát, farà tot lo mal que porá, e altre no sen pot sperar»... «sí per ventura la dita galiota arribará aquí, doneu orde e manera que aquella sia detenguda e mesa en ma de la Cort».

Auis fet a Mallorques del armament den Nicholau Gayetano pirata et alias. (31 de Juliol de 1473). Carta adreçada als Consols de la Mar de Mallorca d'un pirata provençal: «hauem hauda noua certa, que, Nicholau Gayetano pirata, ohím Capitá de vn balaner vulgarment appellat del Papa, ha armat en Massella, ço es, un balaner de port de circa CCC botes ab CL homens, e vna galiota de XIII banchs, ab proposit e intenció de damnificar los nauilis vassalls e subdits de la M. del S. R. Auisantvos que, trobantse en aquesta Ciutat la M. preffata, e essent capitá, lo dit Nicholau, del predit balaner, nosaltres, duptantnos, que, ell no prosseguís son dampnat proposit e diabolica vida, fèm instancia e donàm orde, ab mitja del S. R. que ell lexá açí lo dit balaner, venent aquell an Johan Viyastrosa mercader de aquesta Ciutat, en poder del qual vuy en día es, e als no poguèm fer, com lo dit Nicholau fos aquelles hores per la excellencia del dit S. R. guiát. Ara vehem que lo dit Gayetano es remuntat e ha nouament armat, com dit es, los dits balaner e galiota, e ab aquells es ja fora de Massella, e crehem infalliblement perseuerant ell en son damnat proposit e infernal

intenció, discorrerá aquexes illes e totes les mars, e farà tot lo dan que porá als vassalls e subdits de la Corona Daragó, ço de que tots temps hauèm haut recèl. Perque per los carrechs de nostres officis, desijants lo beniffici indemnitat e deffensió de la mercaderia, segons som tenguts, e perseruar les pratiques loables e anticades, hauèm deslberat fervos lo present auís. Nosaltres, senyors, ab totes nostres forces instarèm e treballarèm en ferhi aquella prouisió que porèm: es ver freturam al present de nauilis e altres coses necessaries a la prouisió prompta e deguda: pregants a vosaltres com mes affectuosament podèm, e exortants vos per la molta facilitat e forma que teniu de prouehirhi promptament, donèu orde en fer hi aquella deguda prouisió que tal fet requer, segons virtuosament e loabla, aqueixa Ciutat e tots vosaltres hauèu acostumat»...

«Mes auant, senyors, com segons les pratiques anticades e dignes de obseruació, en lo passat, tostemps que noues de cossaris e inimichs occorrien, per vosaltres a nosaltres e per nosaltres a vosaltres, per los carrechs de nostres officis era acostumat donar auís. Axí que los lehuts, los quals per vosaltres a nosaltres açí eren tramesos, eren per nosaltres pagats, e semblantment los tramesos a vosaltres eren aquí, per vostres sauieses satisfets e contentats. Auisam vos per tant, eus denunciám, com nostra intenció es star e continuar en la dita loabla practica, crehents vosaltres no mudareu tan virtuosa consuetut. E de açous haurem a grat vos placia fernos vostra bona resposta».

Segons apar del segon apartat d'aquesta lletra, se restablía la costum d'avisar a Mallorca del perill de corsaris y pirates, qu'al que sembla, estava interrompuda en aquell temps.

Per lo fet de la nau o barxa gallega, qui fou den Lió de Ill setmanes. (3 d'Agost de 1473). Se tractava d'una nau que podia esdevenir corsaria y enemiga de les nostres. Ne donarem algun antecedent. Al axecarse, Catalunya, contra Joan II, vingueren aquí ab los militars de Navarra, de la fracció beamontesa y que seguiren a Joan de Beamunt en 1462 los germans Graciá y Menaut d'Aguerre. Tota aquella llarga campanya la feren al costat de les autoritats barcelonines, éssent remunerats los serveys llurs. Menaut d'Aguerre, rebé, en 1468, los castells de Fels y d'Aramprunyá, que pertanyien a Jaume March, aleshores afecte a Joan II. Al acabarse la guerra, En March pretenia li sigués retornat Aramprunyá y Menaut se defensava. Tancat en la poderosa força, desafiá tot lo poder de Barcelona. Les coses se posaren tant malament, que, després d'asetjar lo castell d'Aramprunyá, vingueren a pau les autoritats bar-

celonines ab intervenció del portantveus de Governador de Catalunya, Mossen Requesens de Soler. Tots plegats «havien feta certa capitulació ab lo dit Menaut, en la qual, entre les altres coses li era stat offert e promès, que, la hora que la nau o barxa gallega, que fou den Lihó de IJ setmanes, prohensal, la qual per part de les persones hauents special carrech de tots los crehadors de don Johan bastart de Calabria vulgarment dit, era stada venuda» a En Bernat Spital per 615 lliures, oferintli que li seria entregada axis que retornés de Sicilia, o en cas contrari, devia rebre 1500 lliures.

Menaut pretengué se li donés la barxa *La Gallega* segons li havien llavors ofert. Pró los Consols de la Mar s'hi oposáren tement fés mal us de la dita nau, escrivintli d'axó a Joan II per evitarho: «car vostra Senyoria crehem no ignore, que, Graciá de Guerra, germá del dit Menaut, ab vna galiota armada en Masseila, va en còs, e en la vostra costa de Cathalunya, ha ja donats alguns dans a vostres subdits, e continuament no fa als. E porque S. som informats, lo dit Governador, consulte vostra excelencia sobre lo dit fet, hauèm deslberat, no obstant que de açó los Consellers de aquesta vostra Ciutat ne scriuen a vostra excellencia, per lo carrech e deute de nostres officis, scriuren en aquella. La qual humilment suplicam, vulla pensar, com, aquesta terra es freturosa de nauillis, e com per mitja de aquells, tota la terra se ha prouehir de viures, e exercir la negociació mercantiuol, ab la qual les prouincies, de totes les coses necessaries, se forneixen. Oc mes S. denunciám a vostra serenitat, com som certs que Nicolau Gayetano, pirata, olím dit lo Papa, lo qual vostra M., stants açí, feu que vene açí vn balaner, lo qual dabans manaué en cors, nouament ha armat en Massella vn balaner de port de CCC botes ab CL homens e vna galiota de XIII banchs, e ab aquells es ja fora de Massella. Hauèm per cert S. fará tot lo dan que porá a vostres vassalls, de que S. tots los mercaders stant spantats, e ja mes se spantarien, si aquesta nau o barxa venía en mà del dit Menaut. E axí Senyor, tornam humilment suplicar vostra alta Senyoria, que, per evitar tants dans e perills preparats, e per lo beniffici vniuersal de tots vostres vassalls e subdits, continuant son bon proposit, li placia vulle manar la dita nau, en tot cas, reste açí, segons virtuosament ha principiát e indubítadament se spera, de tant prudentíssima e alta M.»

Joan II respongué als Consols de la Mar, desde Perpinyá, a 18 d'Agost de 1473, que «conformantnos ab lo parer vostre, nos ha paragut axí com nos haueu suplicat, tornar scriure, e scriuim al

portantveus de nostre General governador en lo principat de Catalunya done orde e fassa en tot modo que aquella dita nau se vena aquí, e per res no venga en mans de Menaut de Guerra. E per semblant scriuim e manam al Capitá General de nostres galeres e patrons de aquelles, que, ab studi e diligencia entenguen en hauer la galiota de Graciá de Guerra, e la desarmen per lo dan que fá e porá fer a nostres subdits. E volèm que lo que es dit, fassa lo dit portantveus, tota consulta e obstacle cessants».

Menaut acceptá, se li donés diners, en lloch de la nau oferta y encara, convingué en reduir la suma, que, fos tant sols de mil lliures ab tal que les hi entregassen dintre vuyt dies.

Graciá d'Aguerre, capitá de la causa barcelonina, s'havía passat donchs al servey de Reyner d'Anjú y actuava de corsari en Agost del 1473. Simultaneament sortí de Marsella lo pirata Nicolau Gayetano ab un ballener y una galiota. Menaut, en tot l'any 1473, no s'havia mogut de Barcelona y no's passá al partit de Reyner d'Anjú.

Avis de XX fustes de moros per la costa de Ponent. (12 d'Agost de 1473). A les autoritats municipals de Tortosa y Tarragona, avisaven los Consols de la Mar de Barcelona, com de Mallorca, «lo die de vuy som certifficats, que, vint fustes de rems de moros, entre les quals ni ha II o III de XXIII banchs, totes armades e ben apunt, son exides poch ha de Alger: creuse discorreran tota aquesta costa, e farán tot lo mal que porán, ço que Déu, per sa infinida clemencia no vulla permetre».

Una lletra exactament igual fou tramesa per los propis Consois de la Mar, avisant als de Sant Feliu de Guíxols y de Blanes d'aquest mateix perill.

Segueix en ordre cronològich, l'*avis de vn cossari appellat Colom qui menaue VII naus armades*, en data del 3 d'Octubre del 1473, qu'ocupa lo capítol següent y copiem per separat.

Continuant enumerant aquests fets y la correspondencia sobre corsaris y pirates, existent en lo llibre del Consolat de Mar que tenim a la vista, nos passèm tot l'hivern sense cap lletra. Començat l'any 1474, s'observa un desitj general de fer la pau ab Genova. Lo 3 de Març al any dit darrerament, se presentáren als Consols de la Mar tres delegats de Joan II sollicitant d'aquests, que, les despeses d'una certa embaxada, que pensava frametre al Duch, Comú de Genova y a son nebot lo Rey de Napol's (qui já havia iniciades negociacions de pau ab Genova) fossen pagades per les llotges de Barcelona, de Valencia y de Mallorca, considerant que tal fet «re-

dundaue en beniffici e repos de la mercadería e dels exercints aquella». S'acceptá la proposta del rey Joan, la pau fou un fet y no's troven mes corsaris genovesos durant una temporada. Continuen emperó donantse compte, de la presencia dels de Marsella y Provença.

Avis de vna galiota de XXII banchs armada en Massella. (11 d'Abril de 1474). Los Consols de la Mar avisen a les autoritats municipals de Tarragona y de Tortosa, com «la dita galiota de XXII banchs armada e ben apunt, de la qual se diu es capitá Graciá de Guerra, e patró en Cauarroques, es ja exida de Massella e es stada fins a les Medes, e per temps, sen es hauda a tornar a Copliure: crèuse discorrerá tota aquesta costa e farà tot lo mal que porá».

Avis fet a Blanes e a Sant Ffeliu de Guíxols de la dita galiota. (de provensals). (21 d'Abril de 1474). Los Consols de la Mar certificaven a aquests dos llocs de la costa, que, dels Consols de les ciutat de Tarragona, n'havién rebuda una lletra «lo die present, a quatre hores passat mig jorn» notificant l'avís que'ls feyen los Jurats de Cambrils, «com, vna galiota de probensals ses vista aquesta vesprada deuant les mars de Cambrils; e apres per lo mateix correu venint aquí, nos ha dit com ha vist fer Tres fochs a la Torre de Salou, per fer lo mal que porá».

Al avís del correu de Cambrils, hi afegien los Consols de la Mar barcelonins, «E mes nos ha dit lo correu a boca, que vuy dematí entre IIII e V hores, la dita galiota es stada per ell vista en les mars de Citges».

Suposaven a Barcelona, que, la tal galiota, era la que já tenien conexement de que s'havía armat per lo navarrés nacionalisat catalá, y ara provensal, Graciá d'Aguerre. Axís ho refereix en la lletra de resposta tramesa a Tarragona lo mateix dia de 21 d'Abril.

Avis de la conserua de Alió de III setmanes ab dos balaners e un bergantí. (25 de Maig de 1474). A les tres hores passat mitjorn, los Consols de la Mar de Barcelona tingueren avís de Tarragona, que dilluns 23 de Maig «era arribada a la Ampolla la conserua de Alió de Tres setmanes ab dos balaners e hun bergantí, los quals sen portauen lo leny d'En Johan Sagarra carregat, e que feyen la vía de aquestes mars». De qual perill avisaren lo 25 de Maig als de Sant Feliu de Guíxols y als de Blanes.

Avis a la costa de Leuant de Tres fustes de rems. (12 de Juny de 1474). La carta que reberen de Tarragona, los Consols de la Mar de Barcelona, datada a les dèu de la nit del 10 de Juny, sortí de Tarragona lo dia 11 a les sis del matí y avisava com per los

Procuradors de Tortosa sabien que «lo dijous hora del sol post, a VIII de Juny», «som stats auisats, ab letra dels Jurats de Peníscola feta lo mateix die, los quals son stats auisats per carta, ab letra principiada en Denia, com en les mars del dit loch, son stades vistes Tres fustes de remes, les quals se creu esser de moros; han donada cassa a certs pescadors: creuse scorrerán aquesta costa per fer lo mes dan que poran». Los Consols de la Llotja ho participaren, a les 10 del matí del dia 12, als llochs de Blanes y de Sant Feliu de Guixols. Axís s'avisaven d'uns a altres pobles.

Aús fet a Mallorques, de III balaners de cossaris vists sobre lo cap de Tortosa. (14 de Juny de 1474). Los expliquen, los Consols de la Mar de Barcelona, com fou vist a Tortosa, lo 11 de Juny «Tres balaners de cossaris de altamar sobre lo cap de Tortosa haulen despalegat e venien la volta de terra; creuse, per veure si pogueren dampneiar e pendre vna nau que allí carregaua de lanes e fer altres dans».

Pró en la matexa lletra se quexaven, los barcelonis al Consulat de Mar mallorquí, de que, no haguessin res resolt del que'ls hi era dit temps enrera sobre avisarse dels vaxells pirates: «per quant se sguardaue al collegi de la mercadería, per millor prouehir e deslberar, sería tantost congregat lo consell del dit collegi, e farien lo que per lo dit consell seria deslberat; e per altra, de la dita deslberació ne seríem certificats. E per quant, fins açí, sobre aquest fet, no es stada cobrada resposta neguna vostra, ne tenim alguna admiració. Pregants vos per tant, sobre açó, nos declareu la intenció vostra, car nosaltres tostemp som e serem prompts en seruar les practiques lohables e anticades, e no desistir al degut e rahonable».

En 30 de Juny de 1474 los mallorquins hi respongueren afirmativament, alegant rahons ben fluxes de no haverse'n preocupat: «Nous marauellau, magniffichs senyors, de no hauer rebuda resposta dels deffenedors del any passat, per quant lo consell de aquest collegi se aplega ab gran difficultat, nunque es posqué aiusar. Es ver, que, la nit de sant Johan, que açí se acostumen fer los deffenedors, se tractá de aquesta materia, e fou determenat en lo dit consell, que, les practiques loables antigades, fossen seruades. E axí, magniffichs senyors, si aús haureu aquí de cossaris o de inimichs, dareu nos aús sius plaurá; que per lo semblant, si açí ne haviem, vos farem aús per fusta, si nich haurá, sino per lehut».

Aquesta carta, los Consols de la Mar la feren protocolisar per lo seu notari escrivá, per evitar contradiccions.

Aús fet als honorables Consols de Tarragona per prouehir

e impedir cert balaner, lo qual se deya armaue en Tarragona, no dapnificás los vassalls e subdits del S. R. (23 de Juny de 1474). «Molt honorables e sauis senyors: segons som informats, en Gabriel Alamany, natural de la present Ciutat, fraudulosament, hauria leuat vn balaner den Miquel e Bernat Alamany, germans seus, lo qual se diu partia de Mallorques mercantiuolment per fer la volta de Sicília: e lo dit Gabriel, duptant poch la temor de Deu, e attenant poch al deute de la fraternitat, ans contra voluntat de sos germans, ab lo dit balaner sen es vengut aquí en Tarragona, hon se diu que arma, creuse ab intenció de fer tot lo mal que porá, atesa la pratica per ell fins açí seruada».

Demanaven a les autoritats de Tarragona, los Consols de la Mar de Barcelona, que no permetessin l'armament del ballener. «o al menys dar orde, segons volen les lleys de la patria, que, abans de armar e traure lo dit balener, lo dit Gabriel Alamany do e preste ydonea caució e seguretad, de no dampnificar los vassalls, e subdits, e ben volents, de la preffata maiestat».

Auis fet a la costa de Lavant del balaner del Papa e de vna fusta de X banchs. (6 d'Agost de 1474). Los Consols de la Mar de Barcelona avisaren a Sant Feliu de Guíxols y a Blanes, com los Procuradors de Tortosa feyen circular la nova, de que, a Peníscola, a les 8 hores del matí del 31 de Juliol, «era junct en les mars de la dita vila lo leny den Ribot de Sant Ffeliu carregat de sal, per lo qual los era stat notificat, com, en los mars de Vinalaroç, lo diuendres qui fonch ahir a XV milles dins mar era vist lo balaner del *papa* e vna fusta de Deu banchs de rems, les quals hauien presa vna nau de CCC o CCCC botes la qual nos sabia de qui era, les quals fustes apres son stades vistes en les dites mars de Peníscola, quinze milles en vbert, e no podiem saber a qual part declinarian lo die mateix».

Auis donat a la vila de Blanes, de la prop dita noua de Dues galiotes de moros. (26 d'Agost de 1474). Una lletra enviada de Tortosa a Tarragona y d'exa Ciutat a Barcelona, avisava, «com hauien vistes dues galiotes de moros, la huna de les quals ses mès a en la cala de la Ametla, e l'altra defora, les quals crehèm farán la via de aquexes mars; e son aquelles de les quals auisats vos hauiem; perqueus pregam vos tingau esment, e auseu als vostres circunuehins». Tal com deyen los de Tortosa, se comunicá per Tarragona a Barcelona y per aquesta Ciutat a Blanes; pró no a Sant Feliu de Guíxols. Lo motiu de no avisarlos, es lo de sempre: la miseria de rebutxar pagar als correus. Ab estes paraules ho re-

fereixen los propis Consols de la Mar: «E placiens pagar al dit correu per son salari, Nou solidos, com aquell no dege anar ne passar per nosaltres, daquiauant; e aço, per quant poch dies ha, los batle o prohomens de Sant Ffeliu, no volgueren pagar, per lur part, Set solidos Sis diners, segons era acostumat, per uu correu fet a vosaltres e a ells, per cert auís de fustes de inimichs; e per aquesta rahó hauèm acordat daçi auant, no remetrels correus: vosaltres, vès ells, fareu ço qui entre vosaltres e ells es acostumat».

Lo 2 de Setembre de 1474, notificaren de Tarragona, com enfront aquella Ciutat, «voltegen dues fustes o baleners, la hun queucom maior que laltre, los quals no han dat lengua, e porten les barques dins dits balaners. E per quant ha arribat vuy, per lo matí, hun lehut qui ve la vía de Tortosa, per lo qual som stats auisats, que, dits balaners serien lo balaner del Papa, e hun altre ab sa companyia; los quals han dada cassa al balaner den Marquilles, e encara per lo marinatge que vehèm fan, hauèm deslberat fer vos lo present auís».

De Barcelona ne fou advertit lo lloch de Blanes.

Auís de les dites dues naus de genovesos fet a Mallorca. (22 de Setembre de 1474). Los Consols de la Mar de Barcelona, als de Mallorca: «certificam, com vuy a les XI hores ans de mig jorn se son calades en la plage de la mar de la present Ciutat, Dues naus grosses armades de genouesos, de port de M botes en sus cascuna; les quals han surt a fons de XXXX passes; e venint per costa, son passades deuant sant Ffeliu, e han excullida tota la costa de Lauant; e hora per hora que arribaren dites naus en la present plage, arribá vn leny den Çanou de aquesta Ciutat, lo qual partí dissapte prop passat de Castell genovès, de la illa de Serdenya; lo qual Çanou, diu a boca, com, a Castell genovès se deya palesament, que, la guerra de genovesos e cathalans era cridada en Genoua, hon hauien armades dues naus grosses e dèu galeres; les quals dues naus, crehèm nosaltres son les dessus dites: elles fins açí nos son mogudes del surgidor, ne han posat algú en terra». «E placiens pagar al patró del present lehut, per aquesta sola rahó fet, vint florins dor Daragó en or, per son nolit, per obseruació de les practiques antigues e lohables, les quals, per vostra letra de XXX de Juny prop passat virtuosament vos sou offerts seruar, e en aquelles star e perseuerar».

Auís igual se trameté la propia jornada, a Tarragona.

Auís de VIII galeres de genouesos e de la presa de la galera de mossen Pachs fet a Tarragona. (5 d'Octubre de 1474). Los Ju-

rats de Blanes comuniquen lo 4 d'Octubre, als Concellers de Barcelona, que, dels Consols de Roses y datada a 3 d'Octubre, reberen una lletra avisant, «com, esta nit a la matinada a les quatre hores. son intrades al port de la Lena, vuyt galeres armades de genovesos, les quals han aquí presa la galera de mossen Pachs, e la galiota den Çeragoça, quis trobauen en lo dit port de la Lena, que solament son scapats les persones dels dits mossen Pachs e del dit Çeragoça, perqueus sia auís. E stau attents e guardats vos be, tant en la marina com a la terra, e segons be hauet acostumat, pregant e encarregant vos, de loch en loch, trametau lo auís ab letra vostra. E si fer se pot per lahut, o per terra, hon pur prest poreu, trameteu la present letra fins a la ciutat de Barchinona».

Los Consols de la Mar de Barcelona fan l'avís a Tarragona, encomenant qu'ho escriguin a Tortosa: «e pregareu los honorables procuradors de Tortosa, ne donen auís per tota la costa fins a Valencia, segons han de bona practica e la necessitat importa»... «encarregant vos, per quant se speren de hora en hora fustes de Sicilia e de altres illes, que, lo dit auís sia donat expressament a Salou».

Lo propi 5 d'Octubre s'avisá a Mallorca del mateix perill de les naus genoveses, estant de retorn lo llahut barceloní qu'hi portá l'avís de 22 de Setembre. Lo llahut dugué una lletra dels mallorquins comunicant a Barcelona, com, «dos balaners nostrats presos en les mars de Cabrera per un cossari castellá, qui ha fet botí en Carteginia: Deu ne fassa bona smena als prudents. Oc, e com en Carteginia, de III fustes de aqueix Regne qui eren en Barberia, hauia noua, lo dit cossari, e que allí hauia armat per pendre dites fustes».

Les dugues naus genoveses seguien voltant Barcelona y a 14 de Novembre, n'avisaren, d'axó, los Consols de la Mar a les autoritats de Mallorca y a la nau d'En Setantí que s'esperava de Mallorca ab bon cargament. Relataven com les naus genoveses «han donada cassa a vna Calauera quis diu den Miquel Latzer, exint de aqueixa illa (Mallorca) la qual ses calada deuant lo Masnou e aquí ha surt ab bon saluament, e les dites naus se son meses en mar, tirant la volta de les illes».

Es aquest lo darrer fet de corsaris o enemichs marítims, que's troba consignat en lo registre del Consolat de Mar de Barcelona, dintre l'any 1474.

La primera nova que's segueix, en l'any 1475, resulta esser l'aparició, davant Mataró, a 19 de Febrer, de dues naus grosses, creyentse «indubítadament, les dites naus son de genouesos, o de

cossaris, o de inimichs, e de cert son per fer tot lo mal e dan que poran».

La present relació, resulta una bonica norma de com y quan aparexien los perills marítims en la costa catalana y quina diversitat d'enemichs de tota condició, surgien als mercaders d'ultramar. Com també, la gran diligència que mostraven en avisarse, les poblacions marítimes per poderse salvar de la pirateria.

UN CORSARI COLOM, ATACA L'ARMADA DEL COMTE DE PRADES (1473)

Repetirèm aquí, que, Reyner d'Anjú tenia al seu servey, corsaris catalans, segons afirmava l'historiador Lecoy de la Marche.

En la relació precedent n'havèm trovat a hu d'ells, ço es, al capitá de la causa barcelonina, Graciá d'Aguerre qui, d'origen navarrès y de la fracció beamontesa, estava nacionalisat catalá desde 1462, guerrejant contínuament contra Joan II.

Com a corsari catalá a les ordres de Reyner d'Anjú, hi figurava lo gran descubridor Colom. En una de les sues històries se dona compte de cert episodi qu'ho comprova plenament.

Ho traduhirèm del text italiá del llibre atribuït a Ferrán de Colom fill del Gran Almirall (1), lo qual diu íntegrament:

«Me succehí, que, lo rey Reyner, a qui Deu tinga en gracia, m'enviá a Tunis, per apoderarme de la galera Fernandina; y quan jo estava prop de l'illa de Sant Pere, a Cerdenya, un *Sario* (sic) m'avisá, de que dita galera, anava acompanyada de dugues naus y una carraca. Ab aquesta nova, la gent que m'acompanyava s'espaordí, no volent continuar lo viatge, a no esser que tornessim a Marsella per pendre una altra nau y homes de reforç. Vegent que no hi havia altre mijá per determinarlos a seguirme, vaig simular que consentia en lo que'm demanaven y cambiant de direcció de l'agulla imantada, vaig alçar veles al ferse de nit. Al dia següent, al clarejar, nos trovavem enfront de Cartago: la meva tripulació se figurava qu'anavem cap a Marsella».

Encara que no's senyala la data exacta del fet, se conjectura, que, mes o menys ocorreria per lo 1473, a quin any pertany la carta del corsari Colom, qu'ara reproduhim en fac-símile, y copièm a la lletra.

(1) Devèm a l'amabilitat de N'Ulloa conixer íntegrament lo text açí traduït que pertany a l'obra de F. Colom *Historia del Sr. Fernando Colombo nelle quali s'ha particolare e vera relatione dell'Amiraglio D. Christoforo Colombo* (Venezia 1571) f. 8.

Amos de bon costar appellat Colom.
 qui menaue .viij. Naus armades.

Los Comptes de la mar de la Ciutat de Barcelona als
 molt honord reis / e senyors dretes Junts / e pphomens. de
 qual genral dretes Castells / e llochs de la costa de Lanant fins
 a Cadagueres Indulsiue. . Raions potapacions / e
 altres offnats de qual genral Nag galeres / e altres fluytes
 de bassalls subous / e ben volents de .M. del .S. R. . Salus
 e honor. Dies Janieres restifram com p lero del Jord
 en Luy's mar mtrades de Valenna dirigida / e nance p
 corren ppri a Calerian de begalh mtrades de la puyent
 Ciutat pair en Valenna a .xxvij. d' passat hanem
 nona resto com p un corren rebut p los Junts de Valenna
 hanien pobut com un Copran appellat Colom ab .viij.
 Nag armades es orubet a Lanant son les Nag dues
 Nag de .M. botes mtrades. Tres de .M. botes
 mtrades / e dos balaners qui boquen com a galeres
 q han donat costar a les galeres del Comte de Prades
 / e les han nydot mene a fons / Crengre lo dit costar
 fora lo vola d' offi / e op' distozera tota lo costar
 / e tota les maris / E p tant hanem deslberat fer dos
 les puyents offi En anisen tota los Navils / e fluytes
 q pover / e dies mtrades p'ral que anisen mai ne
 van no puyent pendre si aden fons puyent / E tingues
 la penta trinitat en la sua continu p'ra / e q'ra
 puyent vos si el dit costar senten altra nona vos
 plana donar nos ne anys. Sautes en barcelo a .ij. d'
 octubre d' any de la nax d' nro senyor. .m. lxxij.
 a .viij. botes d' mtrades /

Auis de vn cossari appellat Colom qui menaue VII naus armades.

«Los Consols de la mar de la Ciutat de Barchinona als molt honorables tots e sengles batles, jurats e prohomens de qualseuol viles, Castells e lochs de la costa de Lauant fins a Cadaquers inclusive, Patrons, sotapatrons e altres oficials de qualseuol Naus, galeres e altres fustes de vassalls, subdits e ben volents de la M. del S. R. Saluts e honor.—Vostres sauieses certifficam per letra del honorable en Luis Martí mercader de Valencia a XXVIII° del passat hauem noua certa com per vn correu rebut per los Jurats de Valencia hauien sabut, com vn Cossari appellat Colom ab VII Naus armades es arribat a Lacant; son les Naus, dues Naus de M botes cascuna Tres de DCC botes cascuna e Dos balaners qui vogueu com a galeres qui han donat cassa a les galeres del Comte de Prades e les han cuydat metre a fons. Creuse lo dit cossari farà la volta de assí e axí discorrerà tota la costa e totes les mars. E per tant hauem deslberat fervos les presents affi quen auiseu tots los Nauilis e fustes que poreu e vostres circunuehins per tal que auisats mal ne dan no puxats pendre, si a Deu será plasent. E tingueus la Santa Trinitat en la sua continua protecció e guarda pregants vos si de dit cossari sentieu altra noua vos placia donar nos ne auis. Scrites en Barchinona a III de Octubre del any de la natiuitat de nostre Senyor MCCCCLXXIII, a VI hores de nit.»

De primer moment nos paragué a tots, que, lo Colom d'aquesta carta, era lo Descubridor d'Amèrica. Mes tart, quan haguérem enviada la sua fotografia a En Lluís Ulloa, y aquest la relacioná ab les noves conegudes del corsari francès Coulhon, al servey de Lluís XI, ab lo qual navegá llarch temps Christofol Colom, li entráren dubtes prou fonamentats.

Lo gran corsari francès Coullon-Casanove, fou arbitrariament batejat per los italians Colombo; per los francesos *Coullon*, *Coulogy* y també *Coulon*; a Espanya, l'aragonès Çurita li diu *Colon*; a Portugal Ruy Pena escriu *Coullans*; etc., y dintre d'aquesta gamma de noms, no's fa dificil creure, que, a Barcelonra lo coneguessin per *Colom*. Son veritable nom era Guillaume de Casanove, desconexentse la sua patria y origen, per mes que'ls italians l'han volgut també fer genovès. Se suposa com a mes segur, qu'era de la part de Gascunya, tal vegada del Comtat de Foix y probablement ab parents en l'Empordà.

En los treballs d'Harrise Selvagnini y altres autors que s'ocupen del corsari Casanove-Coullon, se diu, que, en l'Octubre del

1473, navegava entre Jubaltari (*Gibraltar*) y Almaría, anant en persecució d'unes naus venecianes, situantse davant d'Almaría durant alguns dies. Axó ha fet creure molt probable, que, lo Colom corsari de nostre document, sigués lo mateix que's presentá al estret al mes següent. Ço es, que, primer se les entengués ab la armada reyal aragonesa del Comte de Prades ab les set naus que diu lo document catalá y aprés ataqués a les naus venecianes tant sols ab sis naus com indiquen aque. Is autors que d'ell s'ocupen.

Donchs be: anant mes al fons d'aquesta relació, encara que's tracti del Coullon (Casenove) com a capitá de l'armada corsaria, no impedeix, segons Ulloa, que, per allí hi anés també lo futur Descubridor. Tant Las Casas com lo llibre atribuït a Ferran de Colom (en part adulterat y en part molt veridich) diuhen, que, Colom era parent de Coullon. Molts documents tracten del nebot de Coullon-Casenove. qui l'acompanyava en les sues correríes. No es imposible, sigués aquest corsari, parent de Christofol Colom, com diu lo P. Las Casas.

Lo cert es, que, no's pot dir definitivament res segur sobre lo corsari Colom, qu'atacá al Comte de Prades, per mes que la majoria de probabilitats semblen donar rahó a N'Ulloa, al creure que era Casanove.

Examinèm ara, lo fet que explica la carta dels Consols de la Mar.

L'avís lo tenien de Valencia, puix un tal Lluís Martí mercader d'aquella Ciutat ho escrigué a En Galcerán de Besalú mercader barceloní, ab data de 29 de Setembre, havent rebut la nova directament los Jurats de Valencia.

L'atach del corsari Colom a les naus del Comte de Prades, a les quals cuydá metre a fons, es un fet notable que necessita d'algunes explicacions.

Com a batalla naval efectuada davant d'Alacant, sabem que Colom menava set naus, les dues de mil botes, tres de 500 botes y dos balleners *que voguen com a galeres*. Desconexèm quina era l'armada del Comte. L'atach l'efectuaria avants del 29 de Setembre, data de la carta del valenciá Lluís Martí.

Fou en Joan de Cardona, comte de Cardona y de Prades, lo darrer dels comtes de Cardona, títol qu'a la sua mort, se transformá en ducat de Cardona. En la revolta dels deu anys (1462-1472) de Barcelona contra Joan II, se presenta com un dels principals capdills en favor d'aquest Monarca qui lo titula sempre capitá general. Joan II en 20 de Setembre de 1468, manifestá al Sant Pare,

que, vulla otorgar al seu fill Pere de Cardona, lo bisbat d'Urgell, en consideració als serveys que son pare lo Comte de Cardona, tenia prestats al seu exercit (Reg. 3384 f. 2, A. C. A.). Trigá alguns anys, lo Papa, a proveyr aquesta mitra, pró a la fi l'otorgá a Pere de Cardona, com volia Joan II, al Janer del 1473.

L'advocat de Lleyda Bernabé Azam (qui era en 1465 senyor de Camporrells) dedicá al Comte de Cardona y de Prades una obra titulada *Libre del Orde de la Cavalleria*.

Finida la guerra de Joan II ab la concordia ab Barcelona, del 16 d'Octubre de 1472, lo Comte de Prades y de Cardona, en lloch d'entregar-se al descans, prengué a son càrrech lo comandament de la armada del Rey d'Aragó, per defensió de la costa (1). Vegis per tant, si lo fet del corsari Colom, tenia efectiva importancia. La data del 26 al 28 de Setembre en que tindria lloch lo combat, coincidía ab los dies en que s'escampá la nova de la pau signada entre Joan II y Lluís XI de França.

A Barcelona se rebé dita nova de la pau, lo 25 de Setembre y per tant a les naus que navegáven devía arribar mes tart. La crida pública de la pau ab França se promulgá oficialment a Barcelona lo 28 de Setembre de 1473.

En aquests anys, del 1473 al 1476, los biografs de Colom, suposen que navegá ab lo pirata Coullon o Casenove.

Segons Ulloa, durant dit període, encara se nomenava Joan Colom. Expliquem com y quan cambiá lo seu nom de *Joan* y se titulá *Christo-ferens* o Christofol.

En lo famós combat del navegant Coullon, tingut en Agost de 1476, ab unes naus genoveses, enfront del cap de Sant Vicens (Portugal), la nau del nostre Joan Colom, topá y s'enganxá ab una nau genovesa incendiantse totes dugues. Colom naufragá y poguí guanyar, nadant, la costa portuguesa.

Es ben sapigut, com, aquesta nació se distingia llavors per les sues empreses marítimes, sobre tot les descubertes de noves terres en les costes africanes. En Maig de 1497, Gago Coutinho feya saber, en una conferencia donada a Río de Janeiro, com, molt abans que Colom descubris l'Amèrica, Portugal conexia les costes del Brazil, per la part de l'illa de Fernando de Noronha. Conceptuant,

(1) 1474 (14 de Janer). Concell de XX dels Consols de la Mar. Aquesta entitat oferí pagar vint florins al Comte de Prades trovantse a Barcelona dit Comte, «per anar vers les mars de Tamarit, axí com de fet anaren, per rahó de vna nau de vn pirata quis affermaua esser en les dites mars, e la qual se creya venir e discorrer les mars de aquesta Ciutat e de tota la costa de Leuant». Qual suma li fou tot seguit entregada, per lo Consulat de Mar, al Comte.

que, degut a aquests conexements lo rey Manuel de Portugal, signá, en 1494, lo tractat de límits ab lo rey Ferran *lo Católich*.

Colom a Portugal no hi está quiet. Vol navegar a les parts mes septentrionals del mon y se'n vá vers Islandia y Groenlandia. Llavors se vèu al rey Anfós V de Portugal, instar al rey de Dinamarca Christian I, promogués una expedició a Groenlandia. Tal fou la que portaren a terme los capitans Pining y Polhorst, en la que hi figuraven alguns mariners de Portugal.

En la carta esfèrica de Frisius Mercator, datada en 1537, s'assenyala al pilot danès *Joan Scolom*, com arriuat a la costa de Groenlandia, aquell any 1476. En lo mateix document cartografich en que's consigna aqueix fet, se dona compte d'un intent de navegació lusitana vers Orient, cercant un estret en les mars ártiques. Explica N'Ulloa, a qui ara seguím al peu de la lletra, com, «en cartes geogràfiques posteriors ne ve modificat lo nom del *Joan Scolous*, fentlo *Skolnus*, Kolme y adhuc *Colonus*. Axó pot esser degut a defectes de l'ortografia danesa, en copiar lo nom llatí d'un pilot que prengué part en l'empresa del capitá Pining, qui axecá lo mapa de l'expedició, Jo afirmaría, que, en lloch d'aquest Joan Scolous, podía posarse perfectament *Joan Colom*.

«Emperó aquest *Joan Colom* al retornar a Portugal, cambiá de nom y passá a esser *Christo ferens Colomo*.

«Segurament se dissimulá tant com pogué, mentres arrodonia lo plan qu'havía concebut en lo seu viatge a les terres nórdiques: l'anada a Occident.

«Lo nom *Christo-ferens* pot esser una clave.

«Lo rey de Dinamarca se deya Christian y l'anterior s'havía nomenat Christofol. A Islandia, al ampar del rey Christian, es ahont Joan Colom, l'antich llegidor d'En Lull, tingué l'idea del descobriment».

Recopila ara, Ulloa, alguns noms de *Joan Colom*. Primerament. lo d'un antich Joan Colom, qu'existia a Barcelona en 1345, dedicat a navegació. Aprés, lo d'En *Joan Colom*, pretès nebot del corsari francès Coullon. Finalment, lo pilot de Groenlandia *Joan Scolom* o *Colonus*.

Aquesta recopilació de noms, li fá exclamar a N'Ulloa:

«Jo estich convençut (mentres no'm demostrin lo contrari) que, Xristo ferens Colom, lo qui descobrí l'Amèrica, fou un catalá qu'es digué *Joan Colom*. Perdonèm donchs, el que fou corsari, pot esser per santa rebeldia y admirèm y benehím al descobridor».

No podèm dexar passar la recomanació que'ns fá N'Ulloa, en

carta particular, de tenir que cercar los orígens catalans de Colom, per lo costat dels Sa-Costa, singularment per lo del Gran Mestre de Jerusalèm, qui s'embarcá cap a Malta, ab la sua comitiva, vers 1461 o 1462. No ha pogut aclarir si sortí de Barcelona o Salou. Crèu N'Ulloa, qu'ab ell se'n aniria Colom, lo descobridor futur d'Amèrica. Aquest Sa-Costa, més tart també guerrejá contra Joan II y morí a Roma, en 1466, mentres celebrava capítol la sua Orde.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

Curs d'Iniciació Geogràfica

CURSET DE GEOGRAFIA HUMANA

EN terminar el professor Sr. Jaume Marcet les seves lliçons de Geografia Física i Geologia, ressenyades en els números anteriors del BUTLLETÍ, inicià el professor Sr. Pau Vila el curset de Geografia Humana amb el qual es completava el Curs d'Iniciació Geogràfica organitzat pel CENTRE.

Les lliçons del professor Vila es veieren molt concorregudes. Seguiren els alumnes amb el màxim interès els ensenyaments del professor, exposats en la forma clara i amena en què acostuma a fer-ho. Aquest interès no decaigué ni un moment, car el nombre d'alumnes no disminuí en cap ocasió.

El dia 20 d'abril començà el seu curset el professor Vila. Les seves conferències, que ressenyem a continuació, tenien la finalitat d'iniciar, en primer lloc, els alumnes en els elements fonamentals de la Geografia Humana. Després, un cop adquirides aquestes nocions generals, s'estudiaria la Geografia Humana de Catalunya.

ELS FETS ESSENCIALS DE LA GEOGRAFIA HUMANA

El conferenciant inicià l'exposició dels principals fets que estudia la geografia humana, i donà a conèixer la relació que existeix entre el poblament de la terra, la climatologia i la distribució de la vegetació en la superfície terrestre.

Indicà després la influència que té sobre l'home el medi geogrà-

fic en el qual viu. Aquesta influència no solament es fa notar en els conreus i les explotacions de tota mena que l'home pot dur a terme en acordança amb les facilitats majors o menors que li dona la naturalesa del país on resideix, sinó que, a més a més, és molt notable en els seus costums, en la manera de viure i en l'alimentació. Com a exemple d'aquest últim punt, el senyor Vila recordà la diferència que hi ha entre el règim alimentici dels pobles mediterranis, que mengen poca carn i condimenten amb oli, i els septentrionals, menjadors de carn en abundància i poc amics de l'oli, que substitueixen per la mantega; es nota aquesta diferència també en la quantitat de pa que mengen—abundant entre els meridionals i escassa, molt escassa, als països nòrdics. Això és degut a dues causes: les necessitats fisiològiques de l'individu, a les quals s'ha d'adaptar el règim alimentici, i l'obligació d'acomodar-se a les produccions del país.

Després d'aquestes observacions tan interessants relatives a la influència geogràfica sobre el règim de vida humà, es referí a les diverses variacions dels conreus segons la latitud i l'altura, per una part, i les precipitacions atmosfèriques, per l'altra, factors dels quals depenen els habitants de la terra i llur major o menor prosperitat.

Aquesta conferència, com la major part de les següents, estava il·lustrada amb projeccions, per tal de demostrar pràcticament les diverses explicacions del conferenciant.

LA LOCALITZACIÓ DE LES AGLOMERACIONS HUMANES

En la segona i tercera lliçons del curset el senyor Pau Vila entrà de ple en l'estudi de la localització de l'home en l'escorça terrestre, i de les posicions que tendeix a ocupar, així com dels materials emprats pels seus establiments.

L'home solament es pot aglomerar densament en els països temperats i fèrtils. Els grans formiguers humans rarament s'acumulen més enllà del Tròpic; el cinturó de les aglomeracions, que s'estén des d'Europa fins al Japó (Europa temperada, Egipte, Índia, Xina, Nipó; els tres quarts de la població terrestre), solament ultrapassa aquesta línia en dos cassos excepcionals: el Dekhan i Java.

L'home no pot prosperar en climes extrems; vegeta, però no viu, i mai no podrà formar una nació nombrosa. Això és tan verídic amb la calor com amb el fred. Passat el grau 55 septentrional, la població es va rarificant, per desaparèixer en la Tundra gelada, on els arbres també es fan estranys i arriben a no poder viure.

El senyor Vila féu notar que el cas que es dona en el sentit de latitud, es produeix igualment en el d'altitud. Són els mateixos fenòmens de desaparició paulatina de certs vegetals i, a una alçada més considerable, dels darrers arbres amb els últims establiments humans, pobres i esquifits.

Mostrà després —il·lustrant les seves paraules amb projeccions— els diversos materials emprats en la construcció de l'estatge humà: des de la pedra tan generosament emprada al món mediterrani, fins a la fusta, exclusivament adoptada en certs països del Nord i a les muntanyes suïsses: un altre cas de concomitància de la latitud i l'alçada. L'home, en aquest com en molts d'altres aspectes, s'ha hagut de subjectar als materials que la naturalesa li oferia en cada indret; és el medi ambient sempre predominant en la vida de l'ésser humà, i del qual no pot fugir artificiosament.

Estudià també la col·locació de les poblacions, que, generalment, tendeixen a allunyar-se dels fons de les valls, humits i inundats, per anar a cercar el sol vivificant.

Les aglomeracions rurals són filles, en primer lloc, de les necessitats del treball de la terra; després, de les possibilitats que tenen d'obtenir aigua per a llurs regatges, i, demés, d'una bona situació entre vies naturals que permetin l'exportació dels productes del sòl. Per altra part, l'antiguitat de molts grups urbans, que ja existien en temps de guerres constants i d'inseguretat, ha exercit també una notable influència en llur emplaçament, fent que molts d'ells estiguin situats o conformats per a la defensa. N'hi ha que s'han instal·lat dalt d'un turó fàcilment defensable, com és el cas de Carcassona.

LES VIES DE COMUNICACIÓ I ELS MITJANS DE TRANSPORT

La quarta conferència del curs versà sobre les comunicacions i els mitjans de transport.

Són les comunicacions un element indispensable d'eixamplament de la civilització, car, gràcies a elles, es poden realitzar els intercanvis de productes necessaris a la vida de les agrupacions humanes. Per això l'home ha procurat sempre facilitar els contactes amb els seus semblants que es trobaven allunyats. El conferenciant, mitjançant una sèrie de projeccions feliçment escollides, mostrà quin havia estat el progrés des dels primers temps fins als nostres dies. Encara no fa cinquanta anys s'emprava a la regió del Quindío, a Colòmbia, l'home com a mitjà de locomoció. Això es

veu encara avui a l'Àfrica Central i en molts països en què el treball humà està remunerat amb forma molt reduïda.

Digué com l'home procura economitzar el seu esforç, valent-se de bèsties de càrrega i millorant els camins, i com al llarg d'aquests camins, i en els llocs de llurs encreuaments, es desenrotllen mantes vegades poblacions que arriben a tenir gran importància, però que, inicialment, eren senzills caps de pont o ports de mar.

En canvi altres llocs de contacte, importants un dia, o fundats artificialment per la influència governamental, han decaigut o desaparegut: exemple del primer cas és Empúries, l'antiga i pròspera Emporion grega, i, del segon, un petit indret de la costa de la Mànega, Port Richelieu, avui senzill port de pescadors, que el seu fundador cregué destinat a un esdevenidor brillant.

Després parlà de les dificultats que ha de vèncer l'home per tal de facilitar la rapidesa de les seves comunicacions, construint túnels, viaductes, canals, etcètera, i acabà referint-se a les comunicacions marítimes i llur importància, i a la nova forma de comunicació: l'aviació.

EL CLIMA A CATALUNYA I LA SEVA INFLUÈNCIA SOBRE L'HOME

En la seva cinquena lliçó entra el senyor Vila de ple en l'estudi de la Geografia Humana de Catalunya, parlant del clima i examinant la pluviometria de les diverses contrades catalanes.

Del mínim de la regió estepària de Lleyda (que apenes arriba a una precipitació de 300-400 mm. a l'any), al màxim de les regions d'Olot i de Camprodon-Ribes (que passen dels 1.200 mm.) hi ha una diferència enorme. Aquest contrast, com és natural, es sent igualment en els conreus i en l'aspecte general del país. La pluviositat augmenta també de S. a N., al llarg de la costa. Hi ha, demés, la influència de les muntanyes, la qual és tan marcada que, si es superposen dos mapes, pluviomètric l'un i orogràfic l'altre, s'observa immediatament que coincideixen quasi exactament, i que corresponen a les majors altituds les precipitacions màximes.

La influència de les condicions climatològiques sobre la riquesa i prosperitat d'una regió són extraordinàries. Així veiem que, a Catalunya, varien les característiques de les comarques amb el repartiment de les precipitacions; hom té—prescindint dels Pireneus—un màxim (Guillerics, Garrotxa, Olot) i un mínim (Pla d'Urgell) que es caracteritzen, respectivament, per una vegetació frondosa i una altra d'estepària. També es nota això en la densitat del po-

blament humà, que és igualment mínima a Lleyda, comparada amb les altres províncies catalanes.

INFLUÈNCIA DEL CLIMA SOBRE LA MORADA I LES ACTIVITATS DE L'HOME A CATALUNYA

La sisena lliçó fou dedicada a l'estudi de la influència del clima sobre les activitats de l'home i la seva habitació.

Una de les influències del clima sobre la casa es manifesta en la seva distribució en pisos. Amb la major altitud ve el fred i la gent deixa els baixos per al bestiar i resideix al primer pis, on es passen totes les manifestacions de la vida familiar.

Passà després el conferenciant a l'estudi de les condicions dels conreus catalans, que fora de l'Empordà i del Pla d'Urgell, no poden ésser extensos. Per aquest motiu es dificulta la introducció dels mitjans moderns de treball, i això té per conseqüència l'augment en el cost de producció.

El senyor Vila terminà aquesta conferència projectant una sèrie de diapositives per a mostrar els diversos tipus de cases catalanes. Féu observar que a la Costa i a les terres baixes, fins a la Serralada Mitgera, les cases són habitualment de baixos i un pis, mentre que d'allí en amunt són de baixos i dos pisos. Aquestes variacions són degudes, segons havia dit anteriorment, a les condicions naturals i al clima.

EL TREBALL HUMÀ I LA FESOMIA DE CATALUNYA

En la setena conferència donà alguns exemples de l'esforç humà a Catalunya i inicià l'estudi de la seva divisió geogràfica.

Tota la terra catalana mostra els efectes d'un treball humà milenari. Es pot dir que l'esforç de les generacions passades li donaren la seva fesomia d'avui; és especialment característic el conreu de les muntanyes, que són ben aprofitades a casa nostra. Tan bé que hi ha el proverbi castellà que diu «El catalán, de las piedras saca pan». Si el treball humà no hagués intervingut, és segur que aquesta part de la Península Ibèrica presentaria un aspecte moltíssim més boscos.

Terminà dient que Catalunya, des del punt de vista climàtic i morfològic, es pot dividir en tres regions geogràfiques: *mediterrània*, *ibèrica* i *pirenenca*. L'estudi de la primera de les regions indicades fou el tema de la conferència següent.

LA CATALUNYA MEDITERRÀNIA

Segons diu el professor Vila, la Catalunya mediterrània comprèn un 60 per 100 de tot el territori, és a dir, més de la meitat del conjunt. Li corresponen totes les terres que vessen directament llurs aigües a la mar, ultra les del canal de l'Ebre, encapçalada pel Montsant i les serralades de Gandesa.

Contrada variadíssima i complexa, muntanyosa en part (el Puigmal és el punt més elevat, amb 2.900 m.), plana al llarg de la costa quasi sempre, amb pluges que varien de 500 mm. a 1.400 mm., cal, per a millor comprendre aquesta part de Catalunya, destriar la seva complexitat subdividint-la en tres parts: la costa propiament dita, la serralada litoral, i la depressió central fins al cim de les seves capçaleres.

La costa forma una zona estreta, limitada per les serralades de la marina. La seva vegetació espontània és la garriga mediterrània, amb pins que coronen els cims granítics. Els conreus que dominen en els vessants són les vinyes, els garrofers i les oliveres, i, en els plans i deltes dels rius, hortes i fruiterars, amb regatges artificials. És digne de notar que els focus industrials de la costa són els més importants de Catalunya.

En canvi, en la zona muntanyenca, la riquesa agrícola no és tan gran, i la ramaderia i l'agricultura serveixen sovint escassament pel «gasto de casa». Els rius que baixen dels Pireneus són els qui alimenten la major riquesa d'aquesta regió: les indústries que viuen al llarg del Cardener, del Llobregat, del Ter i del Fluvià, indústries que habitualment produeixen filats i teixits poc fins.

LA CATALUNYA IBÈRICA, PIRENENCA I ATLÀNTICA

La darrera conferència del curset del professor Vila versà sobre les característiques de la Catalunya continental o ibèrica, de la pirenenca i de l'atlàntica.

La Catalunya ibèrica comprèn tota la depressió lleydatana i té caràcter essencialment continental. Les pluges són escasses—arriben a penes a 300-400 mm.—És una terra oberta i planejant, amb tossals de poca alçada. La vegetació—allà on el regatge artificial no arriba—grogueja quan una de les rares pluges no l'ha feta verdejar lleument. En canvi, on arriben les aigües de les cèquies és perenne la verdor i els esplets de tota mena hi fan goig, produint collites notables.

Quant a la Catalunya pirenenca, gràcies a l'abundor de les pluges, la vegetació és sempre verda. La vida dels homes en aquesta regió es reparteix entre el temps curt del treball de la terra i la cura del bestiar a l'estable o a la muntanya. Però la seva major riquesa és l'aprofitament dels salts d'aigua, que no ha deixat d'influir notablement en la vida dels nostres pirenenecs.

Finalment es referí a la regió atlàntica, és a dir, la Vall d'Aran, on les influències climàtiques de l'Oceà són molt sensibles, ço que dona al país una fesomia ben diversa de la de les altres contrades catalanes.

Aquesta, com les altres, fou profusament il·lustrada amb projeccions que amenitzaren l'exposició del conferenciant, ja per ella mateixa sempre atraient.

CLAUSURA DEL CURS

Terminada la conferència que acabem de ressenyar, el president del CENTRE, senyor Maspons i Anglasesell, digué unes breus i ben pensades paraules sobre la utilitat del curs i la satisfacció que li produïa el veure la constància amb què els alumnes havien seguit ensenyaments tan profitosos.

Afegí que el CENTRE, animat per l'èxit encoratjador assolit pel curs d'aquest any, estava fermament decidit a continuar l'obra iniciada, ampliant els estudis que fins ara s'han fet i tornant-los més freqüents, de manera que els ensenyaments poguessin abraçar un camp més extens i ésser més complets. Projecte que es posarà en pràctica en el curs pròxim.

EXCURSIONS EFECTUADES SOTA LA DIRECCIÓ DEL PROFESSOR VILA

Per tal d'aplicar pràcticament els ensenyaments donats al CENTRE, el senyor Vila organitzà dues expedicions per acostumar als alumnes a l'observació directa dels fets de la Geografia Humana.

En la primera d'aquestes expedicions prengueren part 28 concurrents, els quals visitaren el diumenge 29 de maig la regió compresa entre Santa Coloma de Gramanet, Puig Castellar i Badalona. La segona, més llarga, es realitzà del 4 al 6 de juny a la regió del Montnegre. Hi assistiren sis alumnes.

PUIG CASTELLAR: ELS EXCURSIONISTES A LES RUÏNES DEL PORLAT PREROMÀ

BADALONA: TIPUS DE CASA PRIMITIVA

FONDAL DE LA SERRA DE SALLENTE ENTRE EL MONTNEGRE I SANT CEBRIÀ DE VALLALTA

AFORES DE TORDERA : TIPUS DE CASA ENGRANDIDA

EXCURSIÓ A SANTA COLOMA DE GRAMANET, PUIG CASTELLAR
I BADALONA

Per Sant Adrià i Santa Coloma, travessant les noves barriades que la passada febre de construcció féu néixer (i que avui porten la marca de la crisi en les obres aturades), es dirigiren els excursionistes a guanyar el cim de Puig Castellar (turó del Pollo), per tal de visitar l'emplaçament del poblat ibèric excavat per en Ferran de Sagarra i, més tard, per l'I. d'E. C. El cim del turó està ocupat totalment per les construccions pre-romanes, acusades per la presència dels murs de pedra que delimiten les habitacions a banda i banda de rectes carrers. El senyor Vila exposà la seva opinió que, en aquella reculada època, els poblats ocupaven els cims dominants de la costa, des dels quals presenciaven els habitants l'arribada dels vaixells grecs o romans. Amb ells comerciaven, adquirint els productes que trametien a l'interior del país, si eren gent de pau, i si eren enemics la situació enlairada del poblat els en defensava. Vora la costa, en la plana, sols hi tenien cases de fusta o barraques, fàcilment abandonables, mentre construïen el nucli principal, de pedra, en les altures, tenint cura d'escampar el poblat, preferentment, pel vessant oposat, de cara al Vallès, per a fer menys visible, des de la mar, les seves cases i amagar així llur importància a possibles cobejances dels enemics. La romana Betulo no s'establí definitivament fins els segles I i II quan el poder de Roma comptà amb prou força a la Tarraconense per a garantir la seguretat.

Davallant en direcció a Badalona, passaren per l'ex-monestir de Sant Jeroni de la Murtra, emplaçat en l'indret d'antiga conreria, una de les vàries que s'establiren per les altes valls de la comarca per a l'aprofitament de la terra. El senyor Marcet, que ja anteriorment havia fet notar la presència de diferents roques, féu fixar l'atenció dels alumnes en els diferents aspectes que presenten els conreus, en la seva ufana, en la seva coloració, fidel reflexe de la diferent naturalesa dels terrenys que explica.

Pel barri del Canyet arribaren a Badalona, ciutat moderna per a molts que desconeixen el seu nucli primitiu. És aquest el barri de la part alta on hi ha l'església parroquial, al costat de l'antiga torre de Pinós, anexa a la casa senyorial dels Marquesos de Barberà, en el mateix indret de l'encreuament dels antics camins: l'anomenat de València, que seguia al llarg de la costa, i el de la mar, que

el creuava perpendicularment. Foren resseguits detingudament els estrets carrerons, amb sinuositats pròpies dels vells camins, notant els detalls de població apinyada en llurs cases esquifides... Les cases del poble, com és costum general en la costa, tenen planta baixa i un pis. En un curiós carrer, els patis són davant les cases, ço que motiva que tinguin la cuina-menjador a l'entrada: els dormitoris són al pis. En altre carrer es fotografiaren escaients cases de planta baixa únicament.

Acostant-se cap a la part baixa de la població, els excursionistes trobaren el carrer *de la Platja*; però aquesta resta actualment un xic més enllà, tant, que encara queden algunes travessies paral·leles a la línia de costa i la via fèrria fins a la platja actual. I és de notar que aquestes noves edificacions dels carrers successius, tenen les façanes de cara a mar, amb el darrera al carrer anterior, tapant la vista de la mar als que abans l'havien fruïda.

EXCURSIÓ AL MONTNEGRE

El primer dia, 4 de juny, al matí, els senyors Vila i Roig es dirigiren en tren a Calella, recorrent després tota la regió fins a Sant Pol a peu, per tal de recollir impressions i dades de diverses persones dels països travessats. A la tarda, es reuniren a Sant Pol amb la senyoreta Béchis i els senyors Casacuberta, Cesati i Armengol, recorrent els excursionistes la població i els seus voltants. Anaren també a visitar les restes de l'església que li ha donat el nom. Es pernoctà a Sant Pol.

El dia 5, al matí, anaren per la carretera fins a Sant Cebrià, on es reuní als excursionistes el senyor Canudas i Palet. Immediatament s'inicià la pujada pels turons que baixen del Montnegre, observant-se l'esmicolament del granit en forma de sorra, i la transformació de la vegetació del tipus marítim al de muntanya, a través de la zona de les alzines sureres. Arribats a la capella de Santa Maria, en el Montnegre, i després d'observar l'altre vessant, humit i boscos, els excursionistes baixaren vers el grup de cases anomenat Orsavinyà. A la tarda, es continuà la baixada seguint la carena, observant-se el pas de la regió muntanyosa del Montnegre a la plana de la Selva. A la nit, s'arribà al riu i població de Tordera, visitant-se alguns carrers del poble i els seus voltants, recullint-se dades sobre l'agricultura i el comerç d'aquella zona. Dos dels excursionistes tornaren cap a Barcelona.

Al matí del 6 de juny, després d'haver assistit a l'arribada i càr-

rega dels bidons de llet que es transporten en camió a Barcelona, s'inicià la marxa seguint la carretera en direcció de la mar. Deixada la carretera per pujar a un turó en el qual es troben les ruïnes del castell de Palafoles, els excursionistes observaren la plana fins a la gola del Tordera, i les masies i poblats que s'estenen en la mateixa. Baixant del turó mencionat a la plana del baix Tordera, s'informaren, en diverses masies que travessaren, dels conreus principals, i observaren les sínies usades per a obtenir aigua per als regatges. Hom pujà després al poblat de Sant Genís de Palafoles, visità l'església, en el centre de l'antic nucli del poblat, que avui es va despoblant, degut a l'atracció que exerceix la plana cultivable, de la qual han desaparegut els aiguamolls que antigament la feien inhabitable. A la tarda, passant per un turó i per una petita vall que s'obra en la capella de Santa Susanna, en el litoral, s'arribà a Pineda, on els excursionistes prengueren el tren de retorn a Barcelona.

La necessitat de donar la importància que es mereix a l'estudi de la Geografia científica, suggerí al CENTRE la realització del curs d'Iniciació Geogràfica que acabem de ressenyar. Aquest projecte s'ha pogut dur a cap gràcies al concurs de dos persones de la capacitat dels senyors Vila i Marcet.

Però no n'hi ha prou amb el que s'ha fet. Hem referit les paraules amb les quals el senyor Maspons tancà el curs, i que reflexen la voluntat del CENTRE de fer quelcom més.

Encoratjada pel franc èxit assolit en aquest primer assaig, l'entitat està decidida a continuar l'ensenyament de la Geografia científica de Catalunya, i a donar a aquest ensenyament un caràcter encara més extens i més ample.

Car és necessari donar vida a aquesta ciència fonamental, totalment oblidada ací fins als darrers temps, i en el conreu de la qual queda encara un camp verge vastíssim; per això necessitem la col·laboració de totes les persones de bona voluntat que sentint afició al coneixement de llur terra, vulguin fer el seu estudi amb fruit.

GONÇAL DE REPARAZ (FILL)

Crònica

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

JUNY DE 1927

CONFERÈNCIES I SESSIONS.—El dia 2, el senyor Comte de Carlet donà la segona conferència sobre *Salamanca. La Ciutat Daurada* la descripció de la qual fou il·lustrada amb interessants projeccions del Dr. F. Xaxier Parés i Bartra.

CONFERÈNCIES SOBRE ÀFRICA.—Una de les activitats del CENTRE que durant el curs passat han desvetllat més interès ha estat la sèrie de conferències sobre viatges i exploracions a l'Àfrica, donades per savis francesos sota els auspicis de l'entitat.

De les dues primeres, donades els dies 18 i 19 de maig per M. Jean Thomas, es publicà una breu ressenya en el BUTLLETÍ de Juny, i en un dels pròxims números apareixerà un resum, acompanyat de fotografies originals, de les conferències d'aquest senyor sobre el Sudan i els oasis saharians.

La tercera fou donada, com les anteriors, a la Sala Mozart, el dia 5 de juny, i a ella concorregué una assistència nombrosa i selecta, que fou prova de l'interès que havia despertat l'esforç del CENTRE per fer sentir a casa nostra la veu de conferenciant autoritzats vinguts expressament de l'estranger, esforç degudament apreciat i correspost pel públic barceloní.

El conferenciant, M. Jean Alazard, és catedràtic de la Facultat de Lletres d'Alger i, des de l'any passat, director del Museu de Belles Arts de la capital algerina. Crític d'art apreciat, M. Alazard s'ha dedicat, des de fa anys, a l'estudi de les belleses algerines i, principalment, de les imponents ruïnes romanes que encara avui queden en la vella Numídia i en l'antiga *Mauritania Cesariense*. Les més conegudes entre les nombroses restes d'importància que han arribat fins a nosaltres, eren les famoses de Timgad. Però darrerament s'han descobert, i han estat curiosament explorades i alliberades de la terra que hi havia acumulat els segles, unes ruïnes d'extraordinària bellesa i de mole imponent: les de Djebila.

M. Alazard parlà a la concurrència d'aquests curiosíssims restes de la grandesa romana, dels que encara no s'havia donat cap

detall a casa nostra. Projectant una sèrie de diapositives, i, després, un film, es pogueren apreciar els grans carrers de l'antiga ciutat romana, restes d'edificis, troços de mosaics, i, especialment, arcs triomfals d'imponent aspecte. El gran tamany que devia tenir la població es pogué apreciar perfectament, gràcies a les diverses perspectives que d'ella es presentaren.

Després passà M. Alazard a la segona part de la seva parla, per tractar dels *Puritains du Désert* com ell anomena a l'activa collectivitat que habita els oasis del M'zab, al migjorn d'Alger, ja en el Sahara. Aquests oasis, en els quals s'han bastit set poblacions, s'estenen al fons dels *thalwegs*, perquè allà és on es pot trobar l'aigua indispensable per a l'existència.

El conferenciant, que projectà un altre film mostrant la vida i els costums d'aquelles gents, ensenyà el sistema emprat pels m'zabites per treure l'aigua dels pous, i que consisteix en una bota de pell que pot contenir fins a 40 ó 50 litres; aquesta s'amarra per una corda a un negre, un camell o un ase. Com que l'aigua es troba a grans profunditats, el que tira de la corda té de fer un recorregut bastant llarg, en línia recta, fins que surt la bota, essent aquest recorregut la projecció horitzontal del pou. Aquests pous, que són 3300 en tot el M'zab, tenen fondàries de 8 a 53 metres. No cal dir amb quina parcimònia es gasta aquesta aigua que costa tants esforços d'obtenir.

No fou el que menys cridà l'atenció dels oients la representació dels costums populars i festes dels habitants de Gardaya, la capital del M'zab. Es veieren el mercat, una cursa de la pòlvora diferent i menys impressionant que les del Marroc, car els m'zabites les fan a peu, i diversos balls amb acompanyament musical d'instruments típics, que cridaren l'atenció per llur pintoresca originalitat.

L'aspecte de les ciutats del M'zab, amb les cases amb sostres en forma de cúpula i els boscos de palmeres datilíferes—la gran riquesa del país—enterrats en barrancs d'on constantment tenen d'anar treient la sorra que s'hi acumula, tot per anar a buscar la humitat del fons, anaren passant després davant dels ulls dels concurrents.

Finalment, M. Alazard donà varis detalls sobre la vida dels m'zabites, que van a treballar a les ciutats argelines—lluny de llur país d'origen—per tornar quan han aconseguit reunir alguns diners.

L'auditori pogué apreciar el gran interès de la parla del cate-
dràtic francès, i el premià amb nodrits aplaudiments.

SECCIÓ DE FOTOGRAFIA.—Aquesta Secció efectuà durant els dies 2 al 8 una excursió a Mallorca; el dia 12 al matí a les salzaredes del Papiol; el dia 16 al Brull; i els dies 24 al 26 a Andorra.

SOCIS INGRESSATS DURANT EL SEGON TRIMESTRE DE 1927.—Senyors: Joan Bastús i Esteve, Joaquim Cusi i Furtunet, Lluís Puigdomenech i Vilaplana, Joan Puigdomenech i Vilaplana, Josep Jené i Congost, Pere Sans i Roquer, August Clapés i Bauer, Emili Tersol i Artigas, Josep M.ª Guilera i Romani, Ramon Jové i Gambús, Manuel Massó i Palumeras, Isidre Bernadó i Serra, Miquel Roca i Ferrer, Josep Bertrams i Solsona, Berenguer R. Carreras i Mercader, Pere Ibarra i Ruiz (delegat a Elche), Pere Sanmartí i Auliach.

Noves

VISITA.—El dia 16 el CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA es vegé honorat amb la visita d'alguns socis del Grup Excursionista «Joventut Catalana». Foren atentament rebuts pel Vocal-Bibliotecari senyor Frach que mostrà als visitants les diverses dependències de la casa i el seu funcionament, especialment la Biblioteca i l'Arxiu fotogràfic, per les quals demostraren gran interès.

Bibliografia

FRANCESC BLASI VALLESPINOSA.—*Dels País de les Coses grans. Visions de Nord Amèrica, Congrés Eucarístic de Xicago i Canadà. Juny-juliol de 1926.*—Pròleg d'en F. Maspons i Anglasesell.
—Un vol. de 20 x 14 cm., 248 pàgs., amb fotografies originals.—
Barcelona, 1927.

El senyor Blasi és un viatger infatigable. Però és un viatger que té la virtut de relatar-nos les seves impressions. Aquest no és el seu primer llibre del gènere, car l'autor figura entre els més actius conreadors d'aquesta branca en català, que, per cert, com no-

tava fa alguns mesos en Lluís Bertran i Pijoan, no és tan abundosa com caldria.

«Del País de les Coses Grans» és una exposició cinematogràfica i rapidíssima de les impressions del senyor Blasi durant el seu viatge a l'Amèrica del Nord en ocasió del Congrés Eucarístic de l'any passat. Potser el moment no era el més favorable per tenir una idea exacta—normal, podríem dir—de l'aspecte i el caràcter del país i de la seva faisó habitual. Les sessions d'un Congrés i l'agitació de les diades de Xicago, no crec que permetessin copsar amb tanta exactitud com en jorns normals el ritme de la vida americana. Tanmateix, les impressions que el senyor Blasi treu de les seves visites a les ciutats americanes són realment interessants i semblen fotografies. Ben exposades, en un estil nerviós i viu, l'autor ens va presentant aquelles grans metròpolis, de vida plena de febre, en un constant estat d'exaltació que, de vegades, sembla limítrofe a la bogeria.

Els títols dels capítols ja ens diuen quelcom de les impressions sentides per l'autor. Vegeu alguns: «La Civilització Mecànica», «Només a la Saga del Dolar», «La Casa més Alta del Món»...

Fa tres o quatre anys un escriptor nord-americà va publicar un article en el qual glorificava aquella febre d'activitat particular de l'ianqui; es titolava «L'Any de cent dies» i es gloriava de què gràcies a l'activitat llur, l'any, pels americans del Nord, durava apenes cent dies, car treballs i divertiments passaven com un llamp. Aquesta trista concepció de la vida que té el ianqui ens la presenta colpidorament el senyor Blasi en el seu llibre, lamentant-se del seu materialisme excessiu. Però, en mig d'això ha pogut notar qualitats que l'han sorprès, com per exemple la tolerància d'aquell poble—en la seva majoria protestant, massònic o lliurepensador—envers els congressistes catòlics, tolerància que ve justament de la multiplicitat de creences que allà existeixen. Tot foren atencions, amabilitats, cuidados envers els visitants, per part d'autoritats i públic d'altres creences.

Les grans ciutats americanes li han fet un efecte francament desfavorable, quant a bellesa i elegància. De Nova York observa: «La monotonia d'aquest aspecte urbà de la ciutat, sense ornaments ni balcons, llis, dóna una sensació de fredor i de tristesa que colpeix l'ànima». Si Washington, la ciutat «d'esplèndides vistes» i «de magnífiques distàncies», li deixa una impressió més favorable, en canvi de Xicago ens diu que és «la ciutat dels ferrocarrils i dels ascorxadors, on el treball és una febre contínua, una agitació fre-

nètica que ho embolcalla tot, exempta, però, d'art i de bellesa»... Opinió contundent i definitiva...

L'obra del senyor Blasi és una veritable i molt interessant crònica del Congrés Eucarístic, que ens deixa bocabadats davant de la grandiositat dels diversos actes i reunions... però val més llegir el llibre per fer-se càrrec d'aquesta enormitat.

El seu ràpid pas pel Niàgara, després d'una breu visita a les fàbriques dels avui decadents Fords, la seva curta estada a la bella terra canadensa, tan atractiva i tan diferent de la seva veïna meridional, donen lloc a altres tans capítols de real interès i que completen molt bé el volum. El senyor Blasi termina amb un crit de satisfacció quan es torna a veure a Europa, lluny d'aquelles terres de febre, prop ja de la seva Catalunya...

El llibre va encapçalat per un excellent pròleg del senyor Maspons i Anglasesell.

GONÇAL DE REPARAZ (FILL)

Biblioteca

REVISTES INGRESSADES ÚLTIMAMENT.—Sumaris resumits.

BARCELONA ATRACCIÓN

Cabestany, José.—*Progresos de la Urbanización en Barcelona. El Paseo Marítimo de Montjuich.*—1926, núm. 181.

Duran y Sanpere, A.—*La Casa de la Ciudad de Cervera.*—1926, núm. 181.

Rubió y Tuduri, N. M.—*La Obra de Gaudí en Barcelona.*—1926, núm. 182.

Duran y Sanpere, A.—*El Monasterio de Pedralbes y su sexto centenario.*—1926, núm. 182.

Ruiz y Porta, J.—*La Torre de los Scipiones y el Acueducto romano.*—1926, núm. 182.

S. R.—*Poblaciones notables de Cataluña. Rubí.*—1926, núm. 182.

Golferichs, Macario.—*La Estatuaria en Cataluña. Arte Gótico.*—1926, núms. 182 i 183.

O. T. A. J.—*De la Urbanización en general y de las Ciudades-Jardín en particular.*—1926, núms. 182 i 183.

- Buigas, Carlos.—*El Crecimiento de la Ciudad de Barcelona.*—1926, núm. 184.
- Las Obras de Restauración del Palacio de la Generalidad. La Capilla de San Jorge.*—1926, núm. 184.
- Capmany, A.—*Los Gigantes en la festividad del Corpus.*—1926, núm. 184.
- Miret, O.—*El Ferrocarril de la calle de Aragón.*—1926, número 186.
- Franch, J.—*Las Bellezas del Pirineo Catalán. Núria.*—1926, núm. 186.
- Junyent, O.—*La Restauración de Poblet.*—1926, núm. 187.

NOVES ADQUISICIONS

- FORTET, ANTONI.—*Els Bells Indrets de la Comarca Olotina.*—Barcelona, 1926.
- BALAGUER, VÍCTOR.—*Guía de Barcelona a Granollers por el Ferrocarril.*—Barcelona, 1857.
- FINCH, GEORGE INGLE.—*Comment on devient Alpiniste.*—Chambery, 1926.
- MAS, JOSEP, PVRE.—*Nota Històrica de la Capella de la Mare de Deu del Castell de Montcada.*—Barcelona, 1923.
- FOLCH Y TORRES, JOAQUIM.—*Catálogo de la Sección de Arte románico (Museo de la Ciudadela).*—Barcelona, 1926.
- BATALLER, J. R.—*XIV Congrès Geològic Internacional.*—Barcelona, 1926.
- CAPMANY, AURELI.—*La Dansa popular com a Element de Cultura per a l'Actor català.*—Barcelona, 1923.
- SOCIEDAD DE ATRACCIÓN DE FORASTEROS.—*Guía del Turista en Barcelona.*—Barcelona, [s. d.].

DONATIUS

- FRANCESC BLASI.—*Del País de les Coses grans.* (de l'autor).

ESTACIÓ METEOROLÒGICA DE VIELLA (VALL D'ARÀN)

SEGON TRIMESTRE 1927

BARÒMETRE *

TERMÒMETRE

MESOS	Pressió màxima del mes		Pressió mínima del mes		Pressió mitja mensual		Promedi	Temp. màxima del mes		Temper. mínima del mes		Oscil·lació	Promedi temps. màxims.	Promedi temps. mínims	Oscil·lació mitja	Temperatura mitja mensual		
	Dia	Dia	Dia	Dia	a 8 h	a 16 h		Dia	Dia	Dia	Dia					8 h	a 16 h	Promedi mà. i ml.
Abril	686,8	22	667,6	7	680,87	679,51	680,20	27,0	5 y 25	-4,0	11	31,0	18,05	3,23	14,82	9,18	14,63	10,64
Maig	686,4	24	672,1	4	680,39	679,33	679,86	27,0	25	3,0	12,13 15 i 2	24,0	19,65	7,15	12,50	13,18	16,71	13,40
Juny	686,5	24	670,9	30	681,36	680,50	680,93	27,5	9	4,0	28	23,5	22,22	9,90	12,32	15,77	19,15	16,06

PSICRÒMETRE

PLUVIÒMETRE

ANEMÒMETRE

HUMITAT RELATIVA

MESOS	Humitat relati va		Promedi	Precipitació total en mm.	Número de dies de pluja	Número de dies de neu	Màxim gruix de la neu	Precipitació màxima en 24 h. mm.	Dia	Direcció dominant	Recorre-gut en 24 h. promedi	Recorre-gut màxim en 24 h.	Direcció dominant plujes or-dinaris	
	a 8 h	a 16 h											plujes	grans plujes
Abril	74,7	68,4	70,3	21,1	7	4	—	5,0	20	N i NW			N	N
Maig	79,0	69,2	73,0	135,8	19	0	—	36,0	26	NE i N			NE	NNE
Juny	82,7	68,2	75,3	91,2	16	0	—	17,5	30	N i NE			N	N

NÚVOLS

FENÒMENS ESPECIALS

MESOS	Dècimes de cel cob. (promedi)	A 8 h			Dècimes de cel cob. (promedi)	A 16 h			Número de dies de rosada	Número de dies de gebrada	Número de dies de boira	Número de dies tempesta	Número de dies de pedr a
		Número de dies clars	Número de dies núvols	Número de dies coberts		Número de dies clars	Número de dies núvols	Número de dies coberts					
Abril	5,0	9	16	5	6,6	4	21	5	0	0	0	0	0
Maig	6,8	4	17	10	7,6	2	15	14	0	0	4	3	0
Juny	5,6	6	19	5	5,9	6	19	5	1	0	4	2	0

* Les pressions baromètriques són referides al nivell de l'estació, corregides de temperatura, latitud i gravetat.